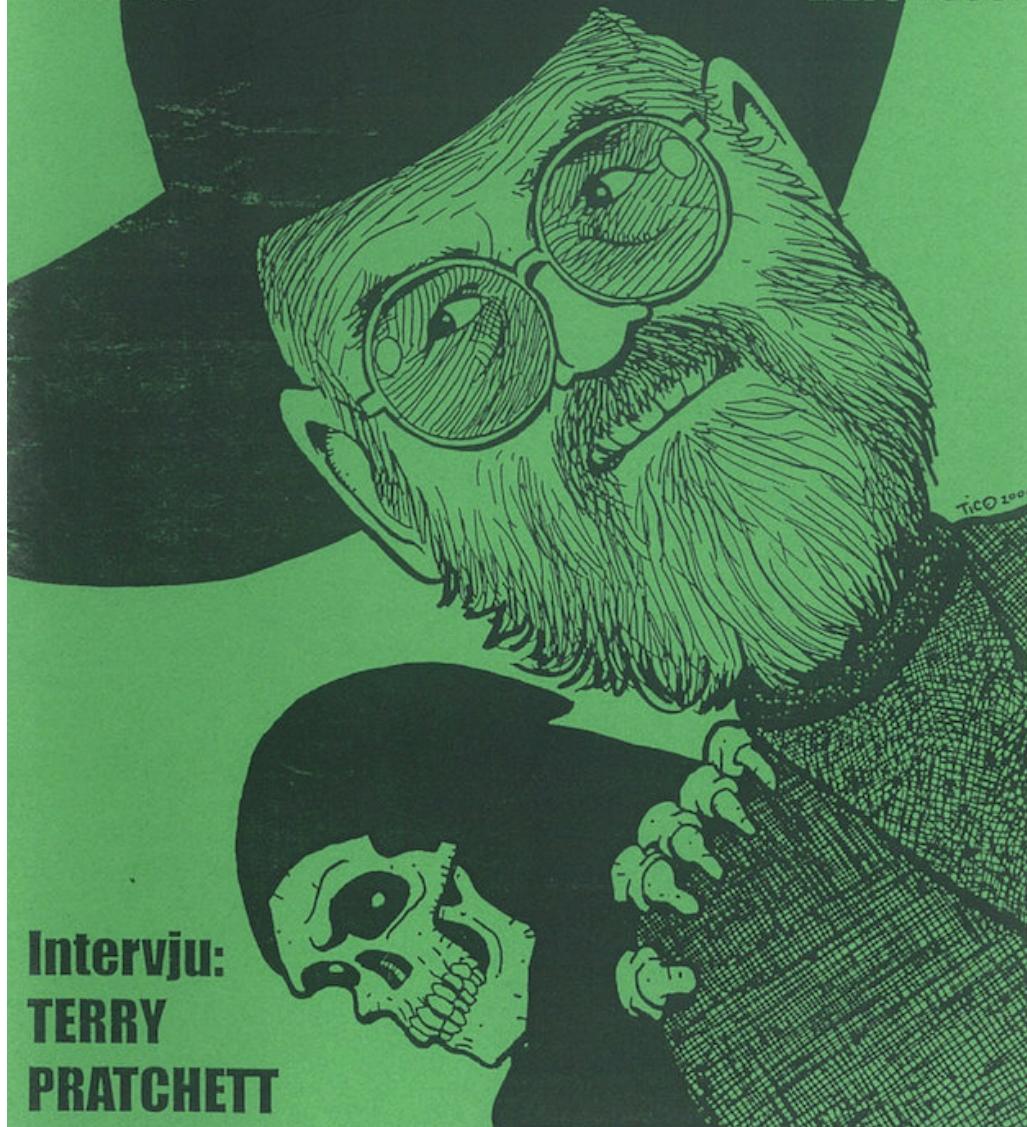

PANRSHEK

BROJ 69

LJETO 2000.

Intervju:
**TERRY
PRATCHETT**

Terry David John Pratchett (r. 28. travnja 1948 u Beaconsfieldu, negdje u Velikoj Britaniji) je u ovim krajevima popularniji nego što je prevođeniji. Što je u redu, rekla bi Tanja, koja misli da knjige ne treba prevoditi već da bi svi trebali naučiti engleski (po mogućnosti u Mentoru). Ne upuštajući se u tu diskusiju PARSEK vam, evo, prevodi jedan poduzi intervju, dosta mračniji od Pratchettovih uobičajenih, a uz dozvolu prenesen s najboljeg mjesta za SF-intervjue, legendarnog Locusa (broj 467, prosinac 1999, za više o Locusu pogledajte www.Locusmag.com).

Terry Pratchett: PESMIST U GLAVI, OPTIMIST U SRCU

Discworld je počeo kao prototip lošem fantasyu. Kasne su sedamdesete donijele eksploziju lošeg fantasya i jedna je golem dio svega toga bio strašno derivativan, nitko nije donosio ništa novo. U prvih nekoliko knjiga namjerno sam parodirao djelove drugih pisaca i knjiga - *dobrih* pisaca jer su dobri pisci oni koje većina prepoznaje: "Aha, ovo je od Anne McCaffrey." Od tih sam dijelova brzo skrojio neku vrstu dogovornog fantasy svijeta, a što je bio u tome da se "ljude pusti da budu ljudi". Sjećam se kako je magazin *Mad* opisao *Flintstonese* (Porodicu Kremenko): "65 milijuna godina stari dinosauri s današnjim budalama." Nešto sam slično pokušao s Discworldom. Nije svatko na Discworldu posve suvremen, ali su nam svi prepoznatljivi. Njihovi problemi nalik su brigama dvadesetog stoljeća. Ali su isto tako svjesni da... Izmislio sam stvari poput "priopvjedne uzročnosti" što zapravo znači da "likovi znaju da su u priči". Znaju da su uloge koje igraju, zadane.

Stalno nešto bilježim. Pisanje romana o Discworldu je skoro pa novinarstvo. Nekad to novinarstvo za događajima kasni dvije ili

tri godine, ali su na zadnjih desetak knjiga blago utjecali relativno tekući događaji. Jedno stanje svijesti zovem Delta Star, u znak priznanja Josephu Wambaughu, koji je napisao knjigu s tim naslovom. Termin dolazi, čini mi se, iz fizike, a ja ga koristim da opišem ono stanje u kojem ti za knjigu ne padne na pamet jedna ideja već malo sazviježđe ideja i kad znaš da imaš priču. Ne znaš još o čemu će ona biti, ali osjećaš da te, upotrijebiš li te ideje kako treba, priča čeka. I to je krasan osjećaj, mjesec ili dva osjećaš da ti je mozak naštelan na pravu frekvenciju i - dok se stvari događaju, dok čitaš, gledaš ili kad čuješ nešto - sve se to uklapa u plan priče koja nastaje. Zaprepašćujuće je kako često se na vijestima čuju stvari koje se mogu gotovo neizmjenjeno upotrijebiti.

U Jingu sam htio, između ostalog, vidjeti koliko treba da se prividno miroljubive populacije nagovore da krenu u rat. Moj je prijatelj oženjen Francuskinjom i na moj ju je nagovor upitao koliko bi trebalo Francuzima i Englezima da se zarate. Odgovorila je "Oko dvadeset sekundi."

"Jingoism" je nepomišljeno, bezumno,

nasilno domoljublje. Poput automatske reakcije koja se u nekim dijelovima Zapada javlja kad se ma i spomenu Arapi.

Protivnici koji se dehumaniziraju nadimcima, podgrijavanje džingoizma pričama o tome kako je protivnik s jedne strane đavolski okutan i hrabar, a s druge - istovremeno - vrlo glup i kukavan. Uz dovoljno mržnje, sve se to može pričati u istom razgovoru. Kad džingoizam zahvati stanovništvo, ono ne uočava nedosljednosti.

Ratovi uglavnom izbijaju zbog nekog jučerašnjeg rata. Krene se od "netko je šutnuo nečijeg magarca" ili nečeg sličnog na međunarodnom planu, ali nakon nekog vremena se užasi čine da bi se osvetili užasi koje je druga strana jučer počinila. Jedna od stvari za koju političari služe - a ne služe mnogo čemu - jest da zaustavljaju ratove. *Vojnicima* je vrlo teško prekinuti ratovanje. Na pušci ne postoji okidač za nepucanje. Prije ili kasnije, ljudi moraju razgovarati. Zato s divljenjem i zabrinutošću promatram zbijanju u Južnoj Africi koja, zbog svih problema, izgledaju kao nešto što ide krvoproljeću, a opet ne idu. S druge strane, još nije sve gotovo.

Vjerujem da bismo u budućnosti mogli imati atomski terorizam, ali bi bilo pogrešno misliti da je povijest već završila. Ostaje nam bar još nekoliko stotina godina. Uvijek su mi bile drage završne scene *War Gamesa* ("Ratne igre") gdje na velikom zaslonu WOPR kompjutora jedan za drugim brzo bljeskaju scenariji kroz koje kompjutor prolazi, a koji nam nagovještavaju da SAD razmišljaju o njima: "Što ako Irak napadne Izrael?" "Ako Island napadne Južnu Afriku?..." Ne znam gdje će se za dvadeset godina nalaziti fronte.

S jedne strane gledano, ne možemo planetu naškoditi nimalo gore no što, u

nedostatu bolje fraze, on škodi sebi. Dobro, ponekad ga lupi kamen izvana, ali katastrofa je prirodno stanje. Mi smo samo živjeli kroz vrlo miran period. Ne govorim samo o asteroidima i kometama, prirodne su i katastrofalne promjene u sastavu atmosfere, primjerice. Ledena doba, dakako. Golema vulkanska područja koja grunu više manje u isti čas. Kroz povijest planeta bio je čitav niz stvari koje su pošle ukrivo, dok na nije bilo. Na Zemlji nam je dano nekoliko sekundi i kad isteknu, ako nas još bude, vjerojatno ćemo izumrijeti kao vrsta. Po jednom matematičkom modelu ljudima preostaje još samo par stotina godina. U to pak ne vjerujem. To je kao pustiti krišku kruha da padne jednom i zaključiti da *uvijek* pada na namazanu stranu.

To je jednakog pogrešno kao i kad, prema onom što znamo, zaključujemo koliko je planeta u galaksiji nastanjeno. Ne znamo ništa, ali se puno *nadam*. Polazišta su nam, čini mi se, pogrešna - "Kako smo sretni što smo ovdje" - pa jasno da jesmo jer da nismo ovdje, ne bismo bili sretni, ne bi nas bilo, sreća ne bi postojala. Ovdje smo, jer smo ovdje! Naš asteroid kasni, ali je na putu. Pogledamo li povijest života na planetu, vjerojatno ne postoji ništa što možemo učiniti prije no što postanemo mrljica u geološkim slojevima. Možda iza nas ostane koja kemikalija, nekoliko spojeva koji ne bi prirodno nastali.

Kad vi i ja razgovaramo o ovome, kad bilo tko drugi koga zanima znanstvena fantastika razgovara o ovome, na raspolaganju nam je čitava alatnica istraženih znanstvenofantastičnih ideja i to je ono sjajno kod SFa. Kad govorimo o budućoj rasi koja će otkriti ruševine čovječanstva, to je znanstvenofantastični scenarij. Moguće je da smo mi sav život

koji postoji. Ali opet, to ja samo tako nagadam. Malo me također brine kad ljudi pričaju o nalaženju lijepih plavozelenih planeta na koje se možemo preseliti jer, kao što ističe znanstvenik Jack Cohen, ako nastanjivi plavozeleni planeti postoje, vjerojatno će biti nastanjeni.

Ne polažem velike nade u naseljavanje svemira. Previše stvari može poći po krvu. Ono što je lijepo kod planeta jest da se kvare uglavnom male stvari koje druge stvari uravnotežuju. Nisam baš siguran kako bi se to izvelo na Mjesečevoj bazi. Sjetite se, ja sam osam godina radio u nuklearnoj industriji. Znam da će, ako na vrata stavite kvaku i natpis "Povuci", šest ljudi povući, tri gurnuti, a jedan upitati "Želite li da ih gurnem ili povučem?" Mrzio bih se kladiti na opstanak ljudske rase putem generacijskih brodova jer će, kad ih budu gradili, neki momak tako silno htjeti petkom ranije otići da će nešto što nije učinio, neka brtva koju nije učvrstio, čučati par stotina godina dok se matica ne odvije i vijak ne ispadne, dok se komad otplate ne razlabavi, a žica pritisne drugu žicu - i dok se iznenada ne počneš voziti u krug!

S druge strane, vrijedi pokušati jer nigdje drugdje i nemamo otici, a planet će postati nenastanjuv bez obzira što mi učinili. Optimistički pogled jest da - iako svemiru nije bitno hoćemo li preživjeti ili ne - nama jest. Mi smo izmislili pojam *bitnosti*. Majci prirodi je svejedno hoće li tigrovi živjeti ili umrijeti. Milijune je vrsta živjelo i umrlo, a neke su od njih bile - u našim očima - sasvim vrijedne življena. Ali to nije bitno u trenutku kad neka prokleta stjenčuga zvizne u planet. Meni je čovječanstvo *drago*. Volio bih da preživimo.

Imam pesmističnu glavu, ali

optimistično srce. Starimo pa nam sve ide k vragu, baš kao što je išlo i našim djedovima. Zato uvijek zstanem da razmislim. Majka me priroda želi mrtvog. Moja kći je u dobi kad može zanijeti. Zato stanem pa pogledam sve što smo tehnologijom postigli. Činjenica je da s ovim naočalamu jasno vidim, i još je tisuću i jedna takva činjenica. Nije život *svakome* postao lakši, i vidovi tehnologije nekim su ga otežali, ali ne vjerujem da je tehnologija nešto sasvim loše.

Jedna od stvari koje sam shvatio jest da je sve uvijek složenije nego što misliš, sve do točke na kojoj je jednostavnije nego što misliš. Mnogo se štošta, u nedostatku bolje riječi, urotilo u smjeru kojim se naša civilizacija kreće, a znanstvena je fantastika tek mali dio toga. Znanstvena nam je fantastika dala imena: zraka smrti, Frankenstein... Pitam se koliko bi drukčija bila čitava situacija oko genetski promijenjenih biljaka da riječ "Frankenstein" nije čekala da je se upotrijebi? U šezdesetima su crtali slike gradova usred amazonske prašume pogonjene - jipi! - atomskom energijom. Mijenjat ćemo zasade genetski i to je dobro - hej, krumpiri s okusom po mrkvi! A tko je za to naviao od početka?

Većina ljudi samo živi svoje živote. Nadaju se da sutra neće biti gore od danas, da će njihovo djeci biti bolje nego njima. Gledaju ženu u Kuhinji budućnosti kako vadi tabletu, stavlja je na tanjur, tanjur u pećnicu, prtišće puce, a izlazi golem kolač. To su nam proricali za 1950, 1960 i 1970. Nismo uopće bili dobri u predviđanju nekih stvari koje se jesu dogodile, ali ipak živimo u SF svijetu.

To je nešto što stalno ponavljam: mi živimo znanstvenu fantastiku, ali to ne shvaćamo. Kupovao sam poklon svojoj ženi

u Perthu, u Australiji, zadnji put kad sam bio na turneji. Nisam se mogao sjetiti koji broj nosi pa sam je nazvao (vremenske zone su tu negdje). Stojim tako u tom dućanu i pitam "Bi li radije plavu ili zelenu?" i čavrlijamo i sve tako. To je SF razgovor! Tim prije što je tako svakodnevani. S druge strane svijeta mobitelom zovem ženu da je pitam koji broj nosi! Više se ni ne uzbudujemo kad vidimo prijenos uživo s bilo koje točke globusa, pa čak ni s jednog ili dva nema najbliža nebeska tijela.

Sjećam se velikog uzbuđenja pri prvom transatlantskom prijenosu uživo. I sve nam se te stvari uvuku pod kožu i postanu dio svakodnevice. Tko bi početkom dvadesetog stoljeća i pomislio da će računalni kapaciteti biti tako jeftini i sveprisutni da će deseci tisuća ljudi imati kompjutore i periodički skidati dijelove informacija s radio teleskopa u Arecibou i pretraživati ih ne bi li pronašli išta nalik signalu tudinske civilizacije (tom se projektu možete priključiti i vi, web site je setiathome.ssl.berkeley.edu) - op.ur.). Kompjutori su tako jeftini i snažni da se to može obavljati i dok radite nešto drugo. Kakva bi to bila SF priča u šezdesetima! A mi to radimo i bez razmišljanja.

Koliki je utjecaj znanstvena fantastika imala na povijest ovog stoljeća? S naše točke gledišta, znanstvena je fantastika vrlo važna. Ali industrijalizirani zapadni svijet je pun ljudi koji ne gledaju *Zvjezdane staze*, koji ne čitaju znanstvenu fantastiku.

Žanr je sve u svemu bio marginaliziran i preziran u istoj mjeri u kojoj je - po znanfan jezuitima - bio ruka koja poteže konce i mijenja način na koji ljudi razmišljaju. A radi se o hrpi ljudi koji se zabavljaju ili istražuju neke znanstvene ideje - koje su, na kraju krajeva, ipak potekle od znanstvenika.

SF danas ima mnogo prožimajućiji utjecaj, i vjerojatno milijuni ljudi gledaju *Zvjezdane staze*, Crvenog patuljka, što već. Vrlo je čudno kako se televizijske postaje s jedne strane gotovo odriču SFa, a s druge znaju da ga vrijedi staviti u udarne termine zbog tolikih ljudi koji će ga pratiti. SF je sad dio našeg kulturnog jelovnika. Ali ne znam u kojoj smo mjeri mi do toga doveli. Dali smo stvarima imena, što je moćna stvar - jedna od onih koje su vraćevi radili kroz povijest, imenovanje. Ponekad je neophodno imati ime da bi mogao imati predmet.

Ako uključimo film, SF nas je uvek učio da će plameni mač opržiti ruku koja ga drži. Možeš sagraditi Jurski park, ali ne možeš sprječiti

kompjuterskog šmokljana da ga isključi. Opasnost je u svemu.

Žanrovi su se zamutili do te mjere da su, iako još uvek imamo stvari za koje možemo reći "Ovo je SF, ovo je fantasy", uglavnom postali *tendencije*. Čitajući Toma Clancya nalazimo ubičajenih 1000 riječi opisa oružja, ali i krupan SF element. Ljubići, westerni, fantasy, znanstvena fantastika, razlika je danas više u okusu nego u suštini. Uvijek sam tvrdio da je SF

fantasy sa šarafima i zakovicama na površini. Tvrdoča znanstvene fantastike često nije tvrda od kore na kremšniti. Udariš li iole jače, unutrašnjost je iznenadjujuće mekana.

Kad se nešto zbiva za što BBCu treba "pisac SFa", nazovu mene. "Imamo prilog o vodi na Mjesecu i voljeli bismo komentar SF pisca". A to nije moj fah! Kad su mislili da su otkrili život na metorima s Marsa, nazvali su me za vijesti jer sam u njihovoj kartoteci "puno se prodaje - SF pisac". Rekao sam "Čujte, mogu vam dati popis pravih, dobro upućenih SF pisaca." Ali njima je to trebalo za deset minuta. Mi iznutra znamo kako su među žanrovima stvari nejasne, ali ja nisam pisac znanstvene fantastike. Novinari me zovu tako, ali to je zato što su oni često prelijeni da primijete razliku.

Završio sam 24. roman o Discworldu, *The Fifth Elephant*, i sad radim na 25om. Zatim se namjeravam nakratko se odmoriti od Discworlda i raditi druge stvari, iako postoje još dvije priče s Discworlda koje bih volio napisati. Zapravo, ova na kojoj radim se razgranala. U fazi Nulte skice, one u kojoj zapisujem više-manje sve, u kojoj nabacam glinu na lončarsko kolo i isprobavam kamo će se razviti, brzo se razdvojila u dvije priče. Jedno sam ih vrijeme pisao usporedno da vidim hoće li se u kojem trenutku spojiti, ali nisu htjele, pa je vrlo lijepo znati da me čeka zametak još jednog romana. Znam gdje su još dvije knjige, zapravo, što je topao i lijep osjećaj.

Osim *Good Omens* ("Dobri predznaci", Monolith 003), napisao sam sedam knjiga izvan Discworlda, koje su promicane kao dječje knjige zbog ustaljenog običaja da knjiga u kojoj su junaci djeca mora biti za djecu. (Mark Twain pisao je prije marketinških stručnjaka.) Prednost

Discworlda je u tome što je to čitav svijet, pa gotovo svaka *fantasy* priča pristaje u njega. Ima elemente suvremenog svijeta i srednjovjekovne elemente koje mogu mijesati i slagati. Mislim da ni najbježniji fanovi ne očekuju potpunu dosljednost unutar Discworlda, jer u Ankh-Morporku, koji je naizgled renesansni grad, postoje i elementi ranoviktorijanske Engleske, a i srednjovjekovni svijet je tu negdje. U stanju je stalnog previranja, što je za pica vrlo interesantno.

Dosta sam radio na još jednoj *fantasy* seriji. Premisa joj je jednostavna. Ne baš sasvim, ali koristeći SF terminе, ide ovako: vremenski putnik umiješa se u arturijansku Englesku - arturijansku Englesku koja nikad nije postojala, ali o kojoj čitamo i koju gledamo na filmu - i rezultat je da mač iz kamena izvuče četrnaestogodišnja djevojka. To znači da se arturijanski ciklus zakotrlja, ali apsolutno ništa više nije kao što bi - u nedostatku bolje riječi - "trebalo" biti. Naš vremenski putnik je Merlin, on zna kako se povijest trebala razvijati. Neću više ništa reći, osim da ne dobijamo arturijanske legende sa zamijenjenim spolovima, jer to ne bi upalilo. Ako *kraljica* vitla mačem, rezultat je puno bliži dvoru kraljice Elizabete I, gdje je kraljica imala moć baš zato što se nije ni za koga udala. To onda dovodi do drugih stvari, drukčiji su pritisci na društvo. Rad je zabavan jer postoji golemi zamašnjak arturijanske mitologije kojeg na samom početku završiš u suprotnom smjeru. Ali moguće je da će, isključivo zbog ugovornih obaveza, prije toga napisati još jednu knjigu o Discworldu.

Veliki sam poštovalec Stephena Baxtera, ali kad ga čitam uvijek imam dojam da misli da, ako do stote stranice ne ode bar sto milijardi bilijuna godina dalje od

uništenja svemira, da ne radi kako treba. On je moderno utjelovljenje velike, rascvjetane, da-ti-stane-dah znanstvene fantastike. Od Jamesa Blisha sam ostajao otvorenih usta. U! U!

Kakav god da je Discworld, "pristupačnost" mu piše na čelu. Ako poznajete dogovorni univerzum koji počinje od bajki, možete ga čitati. Sad je možda malo teže. Nakon dvadeset i pet knjiga moram pretpostaviti da je čitalac dovoljno razuman da 24. knjigu čita na način na koji onaj što gleda *Star Trek: The Next Generation* mora znati da je Worf Klingonac i da su Klingonci jedom bili neprijatelji čovječanstva. To se ne mora u svakoj epizodi objašnjavati.

Kako su se knjige pisale, otkrio sam da je Discworld jedan čitav svijet. Tu je Ankh-Morpork, nadam se najpreciznije opisani *fantasy* grad ikada - vjerujem da zaista funkcioniра kao grad - koji je golemi talibeni lonac stvari koje se ne žele taliti. Na jednu hrpu sam nabacao sve klasične rase *fantasya* i pretvorio ih u građane. One stvaraju, bar mi se tako čini, veličanstvene nove priče. A čini mi se da je i Discworld poprilično sazri - zadnjih je pet, šest knjiga poprilično mračno. Pesimistično u arturijanskom smislu da stvari umiru, a ponešto se nastavlja. Mač se uvijek vraća u kamen. Neki kralj uvijek spava pod planinom. Ništa nikad nije konačno.

Carpe Jugulum počinje s izmučenim razmišljanjima de facto seoske babice koja, bez liječničke pomoći, mora izabrati hoće li umrijeti novorođeno dijete ili njegova majka, jer ih oboje ne može spasiti. Na kraju scene - sa svoje metle - gleda krovove čitavog kraja i razmišlja o svim malim tajnama u koje je upućena. To nije mašta. Metla jest, ali sjetite se seoskih babica otprije sto ili, negdje, pedeset godina. Dok

starac urla u agoniji, a rođaci pitaju "Možete li išta učiniti za njega?" Ono što se ne kaže, pomisao koja se možda ni ne formira u prednjem moždanom režnju je "Možete li ga kako riješiti bijede?" I svi to razumiju i nitko to i nikada neće *reći*. Jedna od blagodati naše civilizacije je mogućnost umiranja u razdirućim bolovima - u bolnici postoji bar mogućnost da se premine spokojno. To mi je, kako idem stariji, na čudan način utješno. Ali to nije komedija.

Granny Weatherwax takve stvari opsjedaju. Navedene izbore ona stalno radi. Ništa ne dobija zauzvrat i ne postoji pravi način da se tako nešto učini. I onda sam otkačeni humorist Terry Pratchett! Ali, da bismo imali svjetlost, mora postojati i sjena. Esther Friesner je to nazvala "curenjem tragedije". Onda se može imati i komedija. U komediju je uvijek ugrađena tragedija.

U *The Fifth Elephant* imam Überwald, zemlju horora, za razliku od klasične *fantasy* zemlje. Svačiji se sluga zove Igor jer se sluga, svi znamo, mora zvati Igor. Svi Igori su rođaci i svi su vrsni kirurzi. Ako se gadno ozlijedite, Igori će vam pomoći. Uvijek na ledu imaju nekoliko rezervnih udova ili organa, a podrazumijeva se da ćete nešto vratiti, kad umrete. Igori su od velike pomoći zajednici, a kad Igor kaže da ima očeve ruke, to nije metafora. Zadnjim dahom ostave dijelove, a ostali se Igori pojave u kutama i s izoliranim kutijama i tri četvrt sata kasnije izadu iz sobe i razidu se svaki na svoju stranu. Zadnji nosi odijelo i cipele jednog Igora jer zna nekog jednika kojemu će dobro doći. Njihov moto je "Sve se vraća, sve se plaća." U kontekstu Discworlda njihov rad je vrlo plemenit. Izgledaju nakazno, ali oni su medicinska budućnost Discworlda.

Zbog jedne sam se scene zakvačio sa

svojom urednicom. Rekla je da je prestrašna za Discworld. Riječ je o sceni na seoskom trgu gdje se ljudi postrojavaju da bi se vampiri nahranili, jer su takvu pogodbu sklopili, a doveli su i djecu kojima je to prvi put. Agnes, vještica koja sve to promatra, vidi izraz na licima roditelja i kako ih ostali odguraju kad jedan od njih krikne. Kad Dracula sleti i zagrise vrat sedamnaestogodišnjakinje u prozirnoj spavačici, to je klasika. Ono što su seljani shvatili jest da je ovo beskrajno gore, jer melje dušu. Smještena u kontekst Discworlda, scena je toliko uzbunila moju urednicu da je upitala "Mogu li djeca biti starija?" Ali, ako im je šesnaest godina, koga briga što se dogada s jednim šesnaestogodišnjakom? Razvila se diskusija o tome da li je scena neophodna za knjigu i, očito, da, morala je ostati.

Trenutačno radim na *The Last Hero*, noveli koju će bogato ilustrirati Paul Kidby - ne Josh Kirby, moj drugi ilustrator. On vrlo uspješno prikazuje Discworld kao stvarno mjesto. Unutra je scena sa

Srebrnom hordom, hrpom drevnih heroja, svi preko osamdeset, koji još uvijek ne staju i još uvijek se bore - stari i senilni i nemoćni, ali ipak pobjeđuju jer su se u pobjedivanju *izyeštili*. S jednom su štakom već u grobu. Na ovom zadatku upoznaju zlog Harrya Dreada. On je Mračni gospodar koji se nikad nije uspio probiti u svom pozivu - svaki put kad bi mu krenulo, pojavio bi se moćniji Mračni gospodar i zadovoljio lokalnu potrebu za Mračnim

gospodarima. Ali Horda voli Harrya jer se ne predaje. Kao ni oni - oni su heroji i postoje načini na koje se heroji trebaju ponašati da bi bili heroji. Ako se tako ne ponašaš, baraba si i ubojica. Postoji kod i oni poštju Harrya jer je dio koda. On se uvijek trudi da su njegovi glupi pobočnici gluplji od bilo čijih drugih. Iz njegovih tamnica lakše se bježi nego iz drugih. Na neki način, svi se ovi likovi ponašaju kao revolveraši koji su vidjeli sve kaubojce, i znaju kako se trebaju ponašati.

Granny Weatherwax je unikat. Ona je svijesna da ljudi teže rutinama. I oni teže. Kažemo "povijest se ponavlja", kažemo "oni koji ne uče od povijesti osuđeni su je ponavljati". Zabrinem se kada naizgled razumne ljude čujem kako govore "Da li se slijetanje Apolla zaista zabilo ili je to bio samo dobar trik?" Ili "Da li se Holokaust zaista dogodio?" Mnogi ljude tvrde da nije, a još postoje živi svjedoci. Shvatit ćete da se tako kopaju temelji za iduću glupost, kroz pedeset godina.

Ne čitam više dvije mrežne Pratchett njuzgrupe. Za to postoje bitan i manje bitan razlog. Manje bitan je razlog da se ne možeš vječno nasmišljiti kad knjigu secira netko kome je *Star Trek: The Next Generation* stara televizijska serija, a poimanje povijesti mu je apsolutno nikakvo. Bitan je razlog taj što je Internet promijenio stvari. Nekad davno, svi su znali pravila. Ako si htio igrati igru, morao si znati pravila. U SFu je fandom, na neki način, društveno prihvatljivo kršenje

copyrighta - ovo govorim kao netko tko se kretao periferijom i *mislio* kao fan otkad mi je bilo trinaest. U ranim danima

Zvjezdanih staza, fanovska se aktivnost ohrabrivala. Mudri tvorac "nije znao" da se ona događa, a sve je funkcionalo jer su svi znali gdje su granice. Internet je sve promijenio.

Nedavno mi se javio neki Rus koji je očekivao pohvale zato što je preveo dvije moje knjige i stavio ih na svoje stranice. Strašno se uvrijedio kad sam mu rekao: "Znaš li koje su legalne posljedice tvojg postupka?" Moj se agent kiselo smiješi. On je kasno stigao na Internet, ali je stigao punom snagom i s velikom tehničkom podrškom. Kad su u pitanju zemlje s one strane nekadašnje Željezne zavjese, pisci nikad nisu bili naročito strogi po pitanju naplate, jer smo znali da ljudi ne mogu platiti. Ono što tražimo je uspostavljanje nekih okvira koji će *nama* dati kontrolu nad našim djelima. Ali stvari su dosta labave i naljutilo me što me čovjek nije ni upitao "Hej, smijem li?" Rekao je "Pa, neka je to loše po tebe, dobro je po rusku inteligenciju."

Još nešto o fanovima s Interneta.

Vjerojatno nisam prvi autor koji je rekao da ima problema kad stotine ljudi nagadaju o budućim zapletima i sudbinama likova na Discworldu. Ne veseli me pomisao da bih nenamjerno mogao upotrijebiti neku relativno krupnu ideju koju je netko jednom negdje predložio. Svoju poštu mogu sortirati. Moja žena, moja agent i moj izdavač mogu odstraniti pristigle priče. Ali na njuzima nema spasa. Vjerujem da sam legalnō prilično siguran, ali na polju odnosa s javnošću ukopan sam do grla. Neka samo netko pisne, drugi će prosljediti taj pisak, iz vica ili zato što je Internet demokratski, i onda ćemo vidjeti

demokraciju na djelu! A onda će neki novinar od toga napraviti naslov: "POZNATI AUTOR UKRAO MI JE IDEJU," KAŽE FAN.

Sedam godina uživao sam čitajući njuzgrupe. Reakcije su bile divne i imao sam čitav konzilij stručnjaka ako bi mi zatrebala pomoć. Ali mi je pred očima stalno bio taj AUTOR UKRAO IDEJU naslov. S Discworldom, ako imate ma i trunku kreativnosti, možete nagadati "što bi, kad bi" na osnovi zadanih likova. To mogu i ja. Gomile su materijala od kojeg se može graditi. Ne želim živjeti u svijetu u kojem bih tjedno morao svoje bilježnice slati advokatu da ih ovjeri datumom.

Internet je pomalo fanovski. Izgleda kao fandom. Istog je oblika kao fandom, ali ne čini mi se da mu je osnova ili solidarnost ista. Ono što me preko svake mjere deprimira jest da imamo medij koji se, bez obzira što Bill Gates uspio učiniti, zasnova na *tekstu*. Nikad još nije postojalo vrijeme u kojem je trebalo pisati jasno i sažeto, a čitati s velikom željom za razumijevanjem, jer ničega nema do riječi. Šteta je što su velika prostranstva neta naseljena ljudima koji ne misle da je disleksija bolest, već značka za zasluge. Mreža može dovesti do uzleta kreativnosti, ali jednako tako i do goleme hrpe nečitljivog elektronskog materijala.

Izostavimo li *Gospodara prstenova*, Discworld je vjerojatno *književna fantasy* serija s najviše nusprodukata. Ne bih izlazio izvan *fantasya* u ovoj usporedbi - sam Bog zna koliko je Dickensovih čajnika napravljeno kroz godine. Nusproizvodi obično slijede nakon filmskog uspjeha.

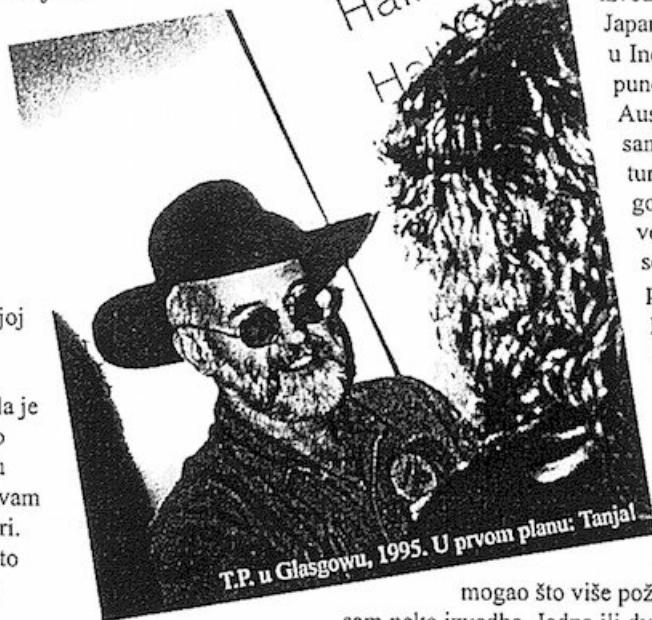
SVAKU riječ Discworld knjiga i priča napisao sam sâm, ali neke stvari nastale su u suradnji sa Stephenom Briggsom. Ukratko, Stephen je fizikalac, iako često

radi i glavom. Postoji 25 knjiga, mape i ostale stvari, po kojima on rudari. Osim svega ostalog, može mi reći i stvari koje sam zaboravio. Na kompjuterskoj igri i na dvije video igre sam radio. Sve ostalo, na ovaj ili onaj način prođe preda mnom. Fanovi kažu "O, to se sve tako komercijaliziralo," a ja odgovorim "U usporedbi s *Ratovima zvijezda* ili *Zvjezdanim stazama?*" Postoji i Discworld konvencija, pod kojim god imenom, svake godine. U velikoj mjeri to je pokrenuto od fanova. Drago mi je da

postoji
rastući
North
American
Discworld
Society. Na
moje
iznenadenje,
prva zemlja
izvan Velike
Britanije u kojoj
je održana
Discworld
konvencija bila je
Češka! Koliko
mogu, a mogu
dosta, pokušavam
nadzirati stvari.
Zbog toga često
postajem vrlo
nervoza.

Kažu mi da se svaki tjedan, negdje u svijetu, održi jedna Discworld predstava. Od toga mi bude onako drago i milo. Nemamo mi ništa protiv da ljudi rade predstave. Stephen Briggs je objavio mislim šest tekstova, a sve što zauzvrat tražimo jest da se pošalje prilog u Orangutan Foundation, ne nama. Ali zaklada namjavlja da je priloga sve manje, gotovo *ništa*,

izuzmemli jednu ili dvije vrlo vrijedne organizacije. U svijetu koji ima Internet vrlo je teško postaviti Discworld predstavu u tajnosti! Podjednako mi je tužno i na čudan način mi pruža zadovoljstvo kad moram nazvati kazalište u kojem baš rade zadnju kostimiranu probu predstave za koju nisu tražili dozvolu i reći "Terry Pratchett. Niste li mi trebali poslati kakav papir?" I onda čujete kako netko s druge strane žice hitno treba promjenu rublja.

Jedna je predstava izvedena u Japanu, bar jedna u Indoneziji, puno u Australiji. Kad sam tamo na turneji, u gotovo svakom većem gradu se u knjižari pojavi postava neke Discworld predstave i daju mi da poljubim Granny Weatherwax - a koji bi čovjek

mogao što više poželjeti! Vidio sam neke izvedbe. Jedna ili dvije trupe su veličanstvene. Jednom je Granny Weatherwax naizgled umrla na pozornici za vrijeme izvedbe *Lords and Ladies* i čuli su se jecaji iz smjera publike. Pomislio sam, "Da, ovo radi!"

Izabrana bibliografija Terrya Pratchetta:

"Discworld" serija:

The Colour of Magic*
The Light Fantastic*
Equal rites**
Mort**
Sourcery**
Wyrd Sisters**
Pyramids**
Guards! Guards!
Eric
Moving pictures
Reaper Man
Witches Abroad
Small Gods
Lords and Ladies
Men at Arms
Soul Music
Interesting Times
Maskerade
Feet of Clay
Hogfather
Jingo
The Last Continent
Carpe Jugulum
The Fifth Elephant
The Truth +
The Thief of Time +

The Carpet Poeple
The Dark Side of the Sun
Strata

The Unadulterated Cat (s Grayom Jolliffeom)
Good Omens (s Neilom Gaimanom)*

"Nome" trilogija:

Truckers/Diggers/Wings**
(zajedno objavljena kao "Brome-liad")

"Johnny" serija:

Only You Can Save the Mankind
Johnny and the Dead
Johnny and the Bomb

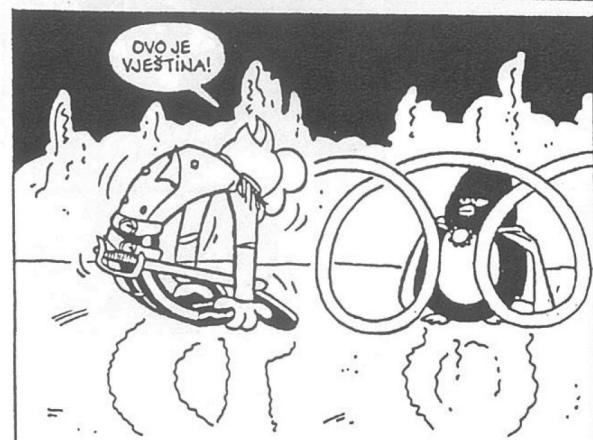
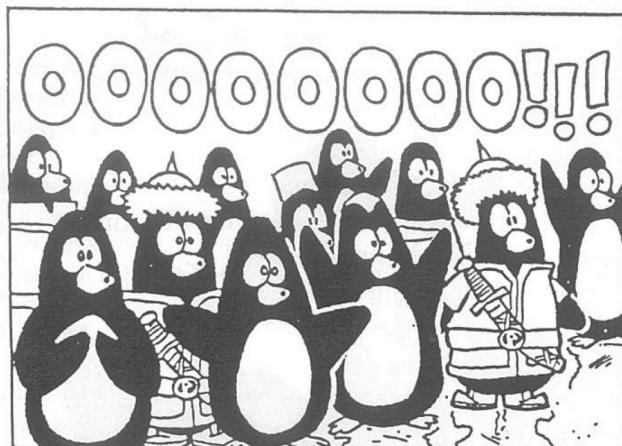
*Knjige obilježene s * prevedene su na hrvatski. One obilježene s ** dodatno postoje u srpskom prijevodu. Knjige obilježene s + najavljenе su, ali ne još i objavljene.*

PONOS PETARDA!

13. epizoda:
LICEM U LICE S PINGOM!

NAKON BROJNIH PERIPETIJA TE POSGIBELJI
PONOS SE SUČIO S PINGOM OKRETNIM...

Igor Lepčin: **STABLO U NAŠOJ DNEVNOJ SOBI**

Njezina je koža reagirala na električne impulse što su, putujući od mozga do same periferije živčanih vlakana, urlali upozorenjem. Osjetila je najprije, koračajući vrlo oprezno do izlaznih vrata, kako joj se kože bliža stablu nakonstrijеšila. Nije svjesno izazvala takvu reakciju, njezina je koža sama spoznala kako se približava mogućoj neposrednoj ugrozi. Zatim je otvrdnula, ta njena koža, stvarajući duboke okoštale nabore. Ona je zastala i pričekala da joj se organizam potpuno prilagodi novonastaloj situaciji. Nakon što su se koštane ploče pravilno razmjestile po cijeloj površini opasnosti izloženog dijela tijela i tako stvorile čvrstu zaštitu od bilo kakvog iznenadnog udara, uzdahnula je duboko.

Stablo je bilo potpuno mirno i ničime nije odavalo da je svjesno njezine prisutnosti. Ipak, ona je vrlo dobro znala da to nije istina. Prilazila je vratima sobe nastojeći zaštićenim dijelom tijela zatvarati uvijek isti kut prema stablu. Bosih nogu, lagano je koračala po orošenom parketu, ostavljajući skoro neprimjetne tragove dok joj se vлага lijepila za stopala. Kada je stigla do prvog korijena što je virio iz parketa, ona ponovno zastane i zagleda se u drvo. Nikada prije nije vidjela tako nešto, no, znala je da je riječ o drvetu. Stablu. Ima i krošnju... Tamo... Koja se sastoji od grana (stvari koje ulaze u zidove) i

listova koji na njima vise. Da, dobro je znala da se ovo zove drvo i znala je da je nasilno. Ali nikako nije znala otkuda se tako, odjednom, stvorilo u njihovoj dnevnoj sobi.

Promotri ona zatim samo deblo. Površina debla bila je prekrivena zaštitnim slojem, naboranim i, činilo joj se, gotovo podjednako tvrdim kao i lijeva polovina njenog tijela. Koliko je mogla primijetiti, razlika je bila samo u boji: zaštitni je sloj na deblu bio tamniji od njezine kože. To joj se učini užasnim. Osjeti gađenje pri samoj pomisli kako bi ona i stablo uopće mogli imati nešto zajedničko.

Pogled joj tada odluta do grana i listova na njima. Bilo joj je mučno dok je pratila tanke, nepravilne oblike što su izvirali iz debla. Primijeti kako se na nekim od njih, zaštitni sloj - kora - odvojio i visi. Dobro je to, pomisli dok je nastojala kontrolirati napade mučnine... Ipak nije neranjivo, dobro je to... Na tim se mjestima mogla zagledati i u svjetla mjesta ispod kore. Učine joj se vrlo blijedom. Od tog odvratnog prizora nije mogla skrenuti pogled.

Njišući se na nepostojećem vjetru, u vidno joj polje uđe crveni list. Taj je list bio najbliži tlu i nekako izdvojen od ostalih. Jasno je mogla vidjeti sitne, ispuščene žilice kako se šire cijelom njegovom površinom.

Ona pokuša sabrati misli i prisjetiti se

svega što je naučila o drveću i biljkama uopće, a naročito onoga dijela koji se odnosio na obranu od njih. Bila je prisutna na tim predavanjima kao i svi, uostalom bila su obavezna. No, nitko živ nije ta predavanja uzimao za ozbiljno. Biljke su bile prijetnja i to nitko nije ni pokušavao poreći, no nekako... Nitko nije mogao ni zamisliti da će se baš on ili ona naći u ovakvoj situaciji, da će se biljke dogoditi baš njemu. Svima koji su ikada pohađali predavanja, bila je potpuno sigurna, biljke su predstavljale tek daleku i maglovitu legendu, tumačenu uvijek nanovo i nanovo, zazivanu uglavnom kada je bilo potreбno opisati neko zlo.

Pa ipak, to je stablo sada stajalo pred njom i ona nije mogla odvojiti pogled sa malenog, odvratnog, crvenog lista.

- Vode, molim te... Vode mi donesi - zavapi on s drugog kraja sobe. Užasno joj je išao na živce svojim stalnim civiljenjem i jaukanjem. Pogledala je ponovno njegove ozljede i zaključila da nikako nisu teže od njenih. Pa ipak, ona nije civilila, a on nije prestajao.

- Vode... mogu li dobiti tu vodu?

Prestala je gledati list i poželjela je otići do njega, skvrčenog i malenog, sasvim u kutu na drugoj strani sobe, poželjela mu je sasuti u lice sve što misli o njegovom jaukanju i njegovim neprestanim zahtjevima, poželjela je, na kraju, i udariti ga po toj njegovoj glupoj glavi i poželjela ga je udarati stalno i jako, sve dok ne prestane. Nije to učinila. Pomislila je, i to vrlo trijezno, kako bi takva njezina reakcija samo ohrabriла stablo, dajući mu do znanja

koliko su njih dvoje, u biti, slabi i nesložni i koliko su, samim time, otvoreni i potpuno nespremni za bilo kakve napade. Zato nije otišla do njega i zato ga nije udarila.

Umjesto toga, okrenula se prema vratima, udahnula duboko i na vršcima prstiju, krenula. Donijet će ona njemu njegovu vodu. Isprva se činilo kako stablo uopće nema namjeru reagirati na njene pokrete. Prišla mu je već sasvim blizu i nije joj trebalo više od dva koraka da potpuno izide iz sobe.

Tada je mali, odvratni, crveni list pao pred nju.

U savršenoj spiralji, padajući brzo, ali ipak dovoljno dugo da joj uspije zamijetiti njegove skladne pokrete, list je pao na pod. Na parket. Točno između nje i praga. Ona je ustuknula.

- Jesi li vidio ovo? Po... pokušalo me ubiti! - vrinsnula je, ali se on nije obazirao na njene riječi. Bio je previše zaokupljen hvatanjem zraka i jaukanjem. Staklena površina malenog stolića, točno na sredini sobe, bila je potpuno orošena. U kutovima sobe, na mjestima gdje su se zidovi spajali sa stropom, počele su izbjijati mrlje mahovine.

Pokušala je sabrati misli, hvatajući zrak. Težak i vlažan, skoro potpuno mokar zrak... Nije se više usudivala niti pomaknuti. Ona se nikada nije susrela sa listom i nikako nije znala što može očekivati. Stala je kao ukopana, pognuvši glavu i pridigavši se na prste, očekujući napad. Bila je uvjerenja kako taj maleni i odvratni, crveni list vreba

najpovoljniju prigodu da je zaskoči. Čekala je tako neko vrijeme, napeta i uplašena ali se ništa nije dogodilo. Korak po korak, uzmicala je. Nikako nije htjela okrenuti stablu leđa, mada joj je koža i na njima već potpuno okoštala. Polako i pažljivo, u svakom trenutku očekujući najgore, povećavala je razmak između sebe i lista. Kada je udarila leđima u zid, spuznula je niz njega i sklupčala se. On je i dalje jecao. Strah joj je oduzeo svaku mogućnost smislenog kretanja, a sve teži i teži zrak opterećivao joj je pluća. Učini joj se kako će se onesvijestiti i poželi i ona zajecati. Zacviljeti, baš kao što cvili on.

A stablo je i dalje stajalo nepomično, ne odajući niti najmanju namjeru da nestane i ostavi ih na miru.

Ilustracije: Filip Cerovečki

S obzirom kako nam je SF mali, imamo u njemu sasvim dovoljno klika i frakcija. Jedna od najmalobrojnijih, ali i najstamenijih, frakcija je Aleksandar Žiljak - Čubi, koji nominalno pripada Sferi, ali u stvarnosti nikome doli sebi. Tekst koji je napisao, analiza kreativno-ekonomskih aspekata rvackog SFA, vrlo je njegov, objektivan koliko ide, pun stavova kad objektivnost nema smisla. PARSEKu ga je dragoo objaviti, ako ni zbog čega drugoga, a onda u nadi da bi se kakva polemika mogla probuditi. Puste nade, znam...

CHEWIE STRIKES BACK!

I tako... PARSEK se opet obnavlja, urednik je tu, sa svom svojom težinom, i povlači za rukav. I s obzirom da je moje zadnje odugovlačenje teksta za njega završilo motorkom i šivanjem sa Ćebetom (hint, hint!), nema mi druge nego primiti se posla.

Tema? Jedna od mojih omiljenih: domaće SF stvaralaštvo. A kako je moja malenkost ujedno i dugogodišnji predsjednik Komisije za dodjelu Nagrade SFERA, što me tjeru (suprotno tvrdnjama nekih isfrustriranih pisaca romaneských poluproizvoda) da pročitam sve do čega se uopće i može doći, a ima veze sa žanrom, možda pozvanijeg za drvljenje po tome zapravo i nema.

Neću pri tome o samoj Nagradi. Žiriranje je, kao i obično, bilo dugotrajno i naporno, nagrade su podijeljene nakon dobrih osam sati natezanja i smatram da su došle u prave ruke. Dobitnici su nova imena pa postolju pepeljare (Zoran Vlahović za minijaturu, Irena Krčelić za kratku priču, Krešimir Mišak za priču, Dalibor Perković za novelu, Ivana Sajko za dramu i Goran Šarlja za ilustraciju), zastupljena su manje-više sva mjesta gdje

se objavljuje, nema čak ni previše dobitnika, što ponekad zvuči kao inflacija nagrada i sve je to lijepo i divno i krasno. Ne, ne, da se razumijemo, čestitam dobitnicima i zahvaljujem Komisiji na trudu i strpljenju. Ali...

Uvijek taj prokleti *ali*. I uvijek, već godinama, manje-više istim povodom. Jer, iako je ovogodišnji spisak jedva stao na A4 list papira u dva stupca i vrlo sitnim tekstom, stvari nisu nimalo ružičaste. A kako stanje stoji, bojim se da ni neće biti tako skoro.

Stvar, po broju naslova, spašava minijatura. Prošle ih je godine objavljeno čak 39 komada, tj. pričica do 4 kartice duljine. Za

usporedbu, kratkih priča (5 - 15 kartica) je bilo 13, priča (16 - 50 kartica) 12, novela (do 100 kartica) 4, drame dvije, a romana nula komada. Razlog je ovoj poplavni minijatura *Jutarnji list*, točnije njegov nedjeljni prilog za klinice zvan *Zabavnik*. *Zabavnik* je s minijaturama krenuo još 1998., u početku uglavnom stranim, a kako su se dostupni naslovi brzo ispučali, na red su došle domaće snage. Minijatura se objavljivala svaki drugi tjedan, izmjenjujući

se sa pričama iz života, što daje teoretsku produkciju od 26 naslova godišnje.

Teoretsku, zato što godišnje otpadne 3 - 4 broja *Zabavnika*, uglavnom onda kad nedjelja padne na neki od državnih praznika. Za razliku od drugih listova koji objavljivaju SF, *Zabavnik* plaća. Ozbiljno, *hard cash*, oko 100 DEM netto za četiri kartice. Nakon tri mjeseca, doduše (takav im je ritam obračuna), ali plaća. Urednik je isti onaj koji uređuje i *PARSEK*, pa izvolite. To su dobre vijesti.

Loša je vijest da od ovog proljeća priča ide svaki treći tjedan. Zašto, pojma nemam, da li je to promjena samo da se nešto mijenja ili o čemu se radi, tko zna. Svejedno, to će još uvijek dati teoretskih 17 komada godišnje, pa je za očekivati da će minijatura i dalje ostati dominantna kategorija po broju naslova.

Ostaje nam samo pogledati kakva je kvaliteta tih minijatura. Što se tiče onih koje su iz *Zabavnika*, relativno dobra. Mislim, minijatura jest kuja za napisati. Neću sad ulaziti u to što bi ta forma trebala biti, to su teoretske rasprave koje me osobno nikad nisu zanimale, ali onako kako ja gledam na stvari, minijatura počiva ili na nekom dobrom štosu / ideji ili može biti, nazovimo to tako, crtica iz života. Nekog esefičnog, naravno, inače ne ulazi u naša razmatranja. A u *Zabavniku* imamo oboje. Goran Hudec, David Mali Dvor, Morana Ruševska i, pogotovo, dva Zorana, Vlahović i Pongrašić, tipično baziraju svoje minijature na nekoj ideji ili poruci oko koje onda grade priču. Igor Lepčin, Slobodan Petrovski, Tatjana Jambrišak, Božena Mjauk i ja više volimo pričati priče iz života. A to, vjerujte, znade biti gadno. Mnoge su te minijature u

stvari kratke priče ugurane u Prokrustovu postelju od četiri kartice. Točno je da bi vjerojatno bolje funkcionirole da su, recimo, dva put dulje. Ali, onda bi ih bilo teže objaviti, a o plaćanju da ne govorimo.

Što se tiče minijatura izvan *Zabavnika*, stanje je znatno slabije. Najviše ih je objavila *Via Galactica*. E sad, znam da su fanzini mjesto gdje završi sve i svašta, ali malo više selekcije ipak ne bi škodilo. Ako ništa drugo, barem bi se čitaocu oslobođilo gluposti kojima se ne može čak ni nazrijeti neki smisao. Od cijelog materijala iz *Vie Galactice* možda se samo Sandra Miše i Jakov Zlatara mogu istaknuti kao koliko - toliko suvisli. Recimo da obećavaju, ali oboje moraju još podosta raditi. *Plima* je izvukla dvije minijature Viktorie Faust (slabo!), a *FUTURA* je reciklirala Zlatara iz *Vie Galactice* i to je uglavnom sve. Što, možda, i nije za žaliti, s obzirom na literarne ukuse u ta dva lista.

Da zaključimo priču o minijaturi. Kako stvari stoje, imamo kvantitetu, imamo i neku kvalitetu, a pišući minijaturu može se čak nešto i zaraditi.

Kad pak gledamo priče i novele raznih dužina, slika je nešto sivla. Što se Komisije tiče, tri su osnovna izvora odakle se žirira te kategorije: *FUTURA*, Sferine zbirke i *Plima*. I ono što se uočava kao definitivna činjenica nakon nekoliko godina jest: po kvaliteti, Sferine zbirke su daleko iznad svega ostalog kod nas. Ovo se nekome može i ne mora svidati, ovo se nekim (mogli bismo konkretno imenovati) sigurno neće svidati, ali to je neporeciva činjenica.

Plima je zamišljena kao časopis za mlade autore, orijentiran na prozu i dramu.

I dok se u *Plimi* redovito može godišnje naći po koja drama sa žanrovskim elementima, dovoljno kvalitetna da

pobere nagrade (do sada 4 komada, uključivo i ovogodišnju Ivani Sajko), priče redovito zaostaju po kvaliteti za onima objavljenim drugdje. Ne znači da ih nema zanimljivih, čak i dobrih i nagrađenih, ali općenito većini njih fali ono nešto da budu stvarno u klasi. Šteta, jer je malo stroži urednički pristup i rad s autorima sigurno mogao dati bolje rezultate. Dodatni problem s *Plimom* je i njeno (ne)izlaženje. Dok su u početku (1993) planirana četiri broja godišnje, to se sada svelo na dva. Da li je to rezultat slabe ponude tekstova ili su razlozi finansijske prirode, ne znam, ali dva broja su, bojim se, pre malo da kroz dulji period pruže neku veću ponudu u časopisu koji zapravo i nije strogo žanrovski. Iako moram priznati da nisam previše zagledao po drugim književnim časopisima, nisam siguran da je ponuda u njima išta bolja, ako i postoji. Ovako kako jeste, *Plima* ostaje skoro jedino mjesto za publiciranje drama sa elementima fantastike (ruk na srce, čistog i pravog SF-a jedva da je i bilo u njima) i u tome ostaje njen značaj.

Najžalosnija priča na domaćoj žanrovskoj sceni je ona o *FUTURI*. Odnos tog lista i domaćeg SF stvaralaštva je od samog početka bio, najblaže rečeno, čudan. Prvi termin koji mi pada na pamet je odnos ljubav - mržnja. Prisjetimo se prvog broja *FUTURE*, u čijem se uvodniku našao slijedeći odlomak: "Za izlaženja pokojnog *SIRIUSA* ste vjerojatno navikli na neke stvari koje ovdje nećete tako lako vidjeti. Govorim o domaćim pričama i o pismima čitalaca. Domaćih priča ovdje NEĆE biti sve dok se kvalitetom ne približe onima iz bijelog svijeta." (*FUTURA* broj 1, stranica 2, urednik Vlatko Jurić-Kokić, doslovce prepisano) *No hard feelings*, Vlatko, al' to

se tak' ne dela. Slažem se da će urednik SF časopisa pod priču dobiti sve i svašta, u čitavom dijapazonu nepismenosti i gluposti, slažem se i da tu treba raditi selekciju, i to prilično strogu želi li se stvoriti neka kvaliteta. Ali se ne slažem s ovakvim rezolutnim izjavama u samom početku, iz kojih slijedi gotovansko očekivanje vrhunske kvalitete bez da se u to uloži i minimum rada s autorima.

Srećom, brzo se urednikovanja primio Krsto Mažuranić. Može tko o njemu misliti što mu drago, ali Krsto je uveo domaću priču na velika vrata i rezultati su se ubrz

vidjeli. Na žalost, do 1997, uredničke

je poslove preuzeila Mihaela Velina.

Tu preskačem relativno kratkotrajnu

Macanovu vladavinu na mjestu recenzenta domaće priče, ona je *shape of the things that could have been*. Mihaelin pristup domaćim djelima bio je očit od početka i, otvoreno to tvrdim, odlikovao se nekorektnošću. To se vidjelo odmah, na Daliboru Perkoviću i njegovoj noveli *Zakon skupine*. Počelo je *blurbom* koji je bio u stilu ja-to-ne-bih-objavila-ali-boss-i-recenzent-su-jači-od-mene, a završilo vrlo neugodnim i drskim odgovorom na Daliborov protest zbog samovoljnog mijenjanja vojno-tehničke terminologije u priči. Taj odgovor, a i neki drugi potezi, definitivno su od *FUTURE* odbili niz tada (a i danas) najjačih domaćih autora, među koje bez ikakve lažne skromnosti svrstavam i sebe.

E sad, da je na naše mjesto došla neka plejada novih i kvalitetnih imena, čovjek ne bi ništa rekao. Međutim, Mihaela je pobrkala neke lončice. Pa je počela inzistirati na literarnosti i stilu, te humoru. Preciznije i ispravnije rečeno, na tzv. literarnosti i stilu i humoru. Pa je to konačno dovelo do Rudolfa Lokasa i

njegovih *Izgubljenih dječaka*, kao jedinog logičnog i mogućeg rezultata. To vam je broj 78, novela, to čitati znači biti podvrgnut mentalnom vađenju zuba na živo. Ono što nam se, pak, prodaje kao humor (Vanja Spirin i Mika Morgenštern) je, ako ništa drugo, nešto čitkije, ali ima jednu malu manu: nije ne znam kako smiješno i zabavno. Baš nasuprot. A i Viktorija Faust a.k.a. Sanja Petriška je, bojim se, malo precijenjena. Ima nešto u njenom stilu što me znade pošteno iznervirati, posebno propovijedački odlomeci na stranicu i pol.

Takvih stvari u *FUTURI* ima još. Ne znači da je sve unutra loše, konačno, i *FUTURINE* priče osvajaju SFERE, ali nekako se stjeće dojam da je Mišak sa svojim *Svjetom iduće sekunde* više izuzetak nego pravilo. Mihaela je, naime, zaboravila neke vrlo bitne stvari. SF je *žanr*. Ponavljam za sve koji nisu oprali uši: SF je *žanr*. A žanrovska literatura je prije svega za široku publiku, svidalo se to nekome ili ne. Njoj nimalo ne smeta koja dobra šora, malo dobre ševe i što je više moguće šege. Ako je to još napisano dobrom stilom, utoliko bolje. Jest da ovdje probija moje navijanje za kvalitetan *pulp* (koje sam već u esejima za *PARSEK* obrazlagao, pa neću sad ispočetka), ali neka se Mihaela (a i svi mi ostali) zapita zašto klinci na SFerinih tribinama o domaćem SF-u mrtvi-hladni izjavljaju da ga ne čitaju i da ga ne vole čitati. Bojim se, naime, da objavljivanje radova poput Lokasovih *Izgubljenih dječaka* neminovno ima za posljedicu da kad čitalac sljedeći put nađe na priču domaćeg autora jednostavno prevrti te stranice bez da ih čita.

A to je najgore u cijeloj priči o *FUTURI*. Jer, čini se da jedini

domaći SF časopis (budimo realni, ovo i ovakvo tržište ne može izdržati još jedan takav projekt istovremeno) više ne vrši svoju primarnu funkciju. A to je da razvija kod domaće publike potrebu za domaćom SF literaturom. Samim time, on je svoju svrhu izgubio. Žalosno, ali istinito. Ako tome dodamo konzistentno glupe uvodnike, često prožete otvorenim šovinizmom, katastrofalu i već do zla boga dosadnu likovnu opremu by Robert Drozd, jedinstvenu reklamnu kampanju (mi propadamo, preplatite se!) i nereditivo izlaženje (ovo je objektivni problem, tiče se kutleraja s *Tiskom*, PDV-a, našeg standarda generalno i sličnih sranja), zaokružili smo sliku o jednom projektu koji je na izmaku, ako se nešto temeljito ne izmjeni. Počevši od urednice...

Tu su, međutim, SFerine zbirke, šest komada do sada. I kao što sam već rekao, ono najzanimljivije i najbolje u domaćem SF-u događa se u njima. Čini se da su te zbirke iz godine u godinu sve bolje, bar tako pričaju čitaoci. One od samog početka pobuduju podosta pažnje, sjetimo se reakcija na *Zagreb 2004*. One uspješno kombiniraju potrebe žanrovske publike za kvalitetnom zabavom i zahtjeve za što višim literarnim nivoom. Reakcije na te zbirke potvrđuju i neka moja gore iznešena zapažanja: *Kvantni portali imaginacije*, koji su inzistirali na stilu i literarnom eksperimentu, općenito se čine najnepopularnijom iz serije. Pet zbirki pobralo je ukupno devet *SFERA*, uključujući i dvije za ilustracije (šesta zbirka, ovogodišnja, bit će žirirana tek iduće godine). I sve to jasno ukazuje na značaj tih zbirki. Ali...

Opet taj *ali*. A ovaj put on se odnosi na njihovu produžtu. Naime, samo je *Zagreb*

2004 realiziran kao knjiga za slobodnu prodaju i kao takav je štampan u podosta primjeraka. Koji se, ako se ne varam, još uvijek (nakon punih pet godina) ne mogu rasprodati. Sve daljnje zbirke idu kao sferakonske, to jest dijele se posjetiteljima, a cijena im je uračunata u ulaznicu. Ovo je štos pobran s *WorldCona* u Glasgowu '95, i čini se da je to jedini način da se a) ovakva zbirka uopće razdijeli potencijalnim čitaocima i b) pokriju troškovi njenog tiskanja. I premda ovakav sistem funkcioniра, on ima za posljedicu smanjenu nakladu. Dio zbirke uspije se plasirati preko suizdavača, *Nove stvarnosti*, ali tu se radi u vrh glave o stotinjak komada po bibliotekama. A direktna posljedica svega ovog je da imamo samo jednu zbirku, koja

posluje na pozitivnoj nuli. Za drugu zbirku, ili ne-daj-bože zbirke, jednostavno nema prostora i novaca. I to je velika šteta. Entuzijazam je dobro gorivo na neko vrijeme, ali samo na neko vrijeme. Što ako ga nestane?

Roman. Eh, uzdišu svi, taj roman. Vrhunac literature. Nula komada ove godine. Znak za zabrinutost? Možda... A opet, kad se sjetim kakvih sam se sve brljotina što se imaju obraza romanima prozivati načitao u zadnjih deset godina, pitam se. Ne moram ići daleko u prošlost, dosta je sjetiti se polufabrikata tipa *Sluge palih bogova*. Pa *Blago bogova*. Pa *Sumrak bogova*, *Requiem Galactica*, EPR - efekt,

sve tamo do predpubertetskog *Junaka udaljene zvijezde*. Autorima (a ima tu i cijenjenih imena) ču učiniti uslugu ne prozvavši ih. Kad čak i Raos pobere *SFERU* nakon višesatnog natezanja, a njegov je *Od rata do zvijezda* definitivno najbolji u zadnjih deset godina, onda znamo koliko je sati.

I što na kraju reći? Kako procijeniti trendove? Kud smo stigli i kuda dalje? Kratki odgovor nije pristojan, pa ču morati napisati dulji.

Ukratko rečeno, *cutting edge* hrvatskog SF-a o ovom su trenutku sferakonske zbirke. To je brat-bratu desetak ostvarenja godišnje, u kategoriji od kratke priče do kratkog romana. Po svemu sudeći, te zbirke imaju svoju budućnost. One će biti tematske ili ne, po kvaliteti će možda i fluktuirati, ali dokle god funkcioniра ovakav način njihove distribucije i pokrivanja, ne vidim razloga da nestanu.

Tu se moram osvrnuti na pitanje koje se postavilo ove godine na sferakonskoj promociji, a to je da li ići na isključivo žensku sferakonsku zbirku. Bila je to sugestija suizdavača, koji se time nada boljem učinku kod bibliotekarki. Iako većina prisutnih u publici nije imala ništa protiv ovakve zbirke, bilo je par vrlo snažnih suprotstavljanja, među njima i moje. Dok su drugi oponenti uglavnom nastupali sa teoretskih stanovišta (što je rod - što je spol, žensko pismo, da - ne, itd.), ja sam tome prišao kao autor. Naime, u situaciji kada po svim navodima tržište ne može prihvati više od jedne zbirke godišnje, ovakvo bi ograničenje oduzelo autorima, pa i meni, mogućnost da godinu dana nešto objave. Osim toga, video sam već nekoliko projekata koji su bili sračunati na srca bibliotekarki, pa su neslavno

propali. Načelno sam protiv ograničenja pri uređivanju sferakonskih zbirki. Smatram da one trebaju predstavljati vrhunac sveukupne godišnje produkcije kod nas, a tu onda podjelama nema mjesta. To, da se razumijemo, automatski znači i da sam protiv isključivo muške sferakonske zbirke. Već teme mogu predstavljati probleme i primjećeno je da su pojedine teme odbile neke autore, pa smatram da su još i podjele na spol ili dob ili ne znam što potpuno neumjesne. U nekoj drugoj situaciji, kad sferakonska zbirka ne bi bila jedina godišnje, moglo bi se razgovarati. Tada se, naime, ne bi ni imalo što razgovarati, već bi svatko uređivao zbirku kakva mu paše i za nju bi lako nalazio financijera i distributera, pa bismo mogli zamisliti i ženske i feminističke i muško-šovinističko-svinjske i homoseksualne i podžanrovske zbirke i sve bi bilo lijepo, divno i krasno. Ovako, kad imamo jednu jedinu zbirku koja ne uspijeva profunkcionirati na tržišnim načelima, već se loži isključivo na entuzijazam, smatram da njen urednički koncept treba ostati najširi mogući.

Zabavnik je drugo mjesto gdje se objavljaju koliko - toliko zanimljive stvari, iako sad u za trećinu suženom opsegu i u formi minijature koja je vrlo ograničavajuća. Da li bi se tu ili u nekim drugim novinama i/ili tjednicima moglo naći više prostora za SF priču, možda i dulju, do deset kartica, stvar je za diskusiju. Problem je što u Hrvatskoj nikad nije zaživio koncept *Politikinog zabavnika*, bar ne u zadnjih nekoliko desetljeća. Takav bi list dušu dao za žanr, i zbog tekstova, i zbog ilustracija, ali i zbog stripova. Ovo je šira tema i tiče se dječjeg i omladinskog tiska općenito, za kojeg smatram da kod nas zapravo i ne postoji, s izuzetkom

prilično suhoparnih i temeljito kastriranih izkljistiranih školskih listova. Ima li kod nas, na ovom i ovakvom tržištu, mjesto za takve stvari, ne znam. Ima li taj i takav koncept uopće neke budućnosti, ni to ne znam. Činjenica je da se mnogo srodnih listova u Evropi pogasio. Ne mogu ne podsjetiti na *Plavi zabavnik* iz 1992. Tu je bilo objavljeno dosta domaćih SF i horor stripova, makar u vidu reprinta materijala rađenog prije rata za Nijemce. Krenulo se i sa SF pričom (prva je bila Asimovljeva, ali slijedeća je trebala biti Hrvoja Prćića), te znanstveno-popularnim tekstovima. Onda je stvar vršinsula nakon šest brojeva i poslije toga se nitko nije usudio pravo ni pokrenuti nešto slično. Ivu Miličevića i njegove zajebancije od po jedan broj (*Super zabavnik* i *Plavi vjesnik*) ne računam.

FUTURA je, kao što sam rekao, poprično izgubila razlog postojanja. Osobno smatram i da je njena budućnost vrlo neizvjesna, ako ništa drugo, a ono zbog problematične distribucije na kioscima. Njihovo se inzistiranje na pretplati može shvatiti, ali treba znati i to da kultura pretplate kod nas ne postoji i neće je biti lako uspostaviti. Pretplata podrazumijeva jedan relativno dugoročan odnos povjerenja na relaciju izdavač - pošta - pretplatnik, a previše je loših iskustava i generalne neorganiziranosti u nas da bi se ljudi masovnije upuštali u tako nešto. Kao drugo, smatram da *FUTURA* treba novog urednika. Mihaela Velina nije za taj posao, pa zamjerio se ja sad kome drago. Ima li Bojan Krstić kao izdavač namjeru promijeniti nešto u cijelokupnom načinu rada svog lista, ne znam, ali znam da mu je krajnje vrijeme. Uz sve njene mane, bilo bi šteta da se *FUTURA* ugasi. Pokretanje novog lista je teže i skuplje i dugotrajnije

nego dovođenje u red postojećeg.

Ostali književni časopisi nisu pretjerano značajni za naš SF. Izuzetak je *Plima*, i to zbog drame. Međutim, ni jedan od tih časopisa nikad se nije ni pokušao pravo postaviti na komercijalne osnove, čak i ako i kad je za to bilo mogućnosti.

SF izdavaštvo? PDV je definitivno sjebao stvar, i to na dulje vrijeme. Broj izdanih naslova se smanjuje, problemi sa knjižarskom mrežom se ne rješavaju. Najznačajniji projekt što se tiče prijevoda je *Monolith*, koji je, po mom mišljenju, način da se uz što manje troškove izgura par romana i jedna zbirka priča godišnje u relativno malim tiražima koji se još dadu prodati. Čini se da sve preko 500 komada predstavlja ozbiljan problem za sve naše izdavače i trgovce knjigom. A, na žalost, s malim nakladama nema jeftine knjige i tu se krug zatvara. Tu gotovo uopće nema mesta za domaće autorske zbirke priča ili romane. Nema interesa ni za neke roto-edicije. Jedan pokušaj od dva broja iz 1994. (*Saturn SF*) ostao je i jedini do danas. Kod roto-romana se opet vraćamo na nesredeno stanje na kioscima i to će još dugo odbijati bilo kakvo poduzetništvo u tom smjeru.

Ovakvo stanje za sobom povlači i bitno smanjenu likovnu SF produkciju, o stripu da i ne govorimo. Malo je zajebano biti SF ilustrator sa jednom ili dvije naslovnice godišnje. Robert Drozd jedini je u ovom trenutku koji ima neku veću produkciju (naslovnice *FUTURE*). Slično se može reći i za Miljenka Zvonara u *Zabavniku*. Međutim, Drozd je već svima izašao na uši, a bojim se da će uskoro i Zvonar, iako mu moram priznati da se popravlja. Rad Gorana Šarlije tu je došao kao pravo osvježenje, pogotovo kad se usporedi sa Drozdom ili Galetom, koji također rade

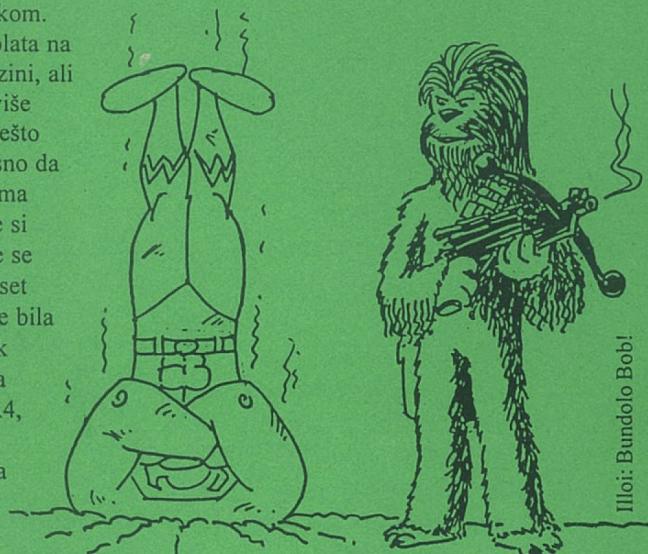
kompjutersku ilustraciju. Što se stripa tiče, svi naši autori rade gotovo isključivo za inozemstvo. Kod nas jednostavno nema ni volje ni mogućnosti za bilo kakvo sustavno strip izdavaštvo, pogotovo ne domaćih autora. To je zaključak sad već desetgodišnjeg čekanja i griženja noktiju da netko nešto pokrene. Kako mogu braća Srbi (i ovako i onako i prijevodi nepismeni, ali ipak), a mi ne možemo ni to, neka odgovara netko drugi.

I sad, stvarno na kraju, da mi dođe nadobudni mladac da mu, kao staru kuku, isplaniram karijeru SF- pisca, što da mu kažem? Ako nije skriboman (ili se može disciplinirati), neka pokuša s minijaturom u *Zabavniku*. Imat će najveću publiku, a dobit će i neke pare. Ako hoće pisati nešto dulje, neka se pomuči za sferakonsku zbirku. Plaća pet autorskih primjera. U *FUTURU* neka šalje samo ako mu se dade zafrkavati s tamošnjom politikom. Para ništa, umjesto toga pretplata na par brojeva. Jasno, ostaju fanzini, ali to je publika od sto ljudi, previše sam i rekao. Ako želi izdati nešto samostalno, neka mu bude jasno da će morati sam pljuniti par soma maraka za tisak, nakn čega će si stan napuniti s nakladom koje se neće moći riješiti sljedećih deset godina. Jedna stvar, koja mi je bila pala na pamet: fanzinski oblik izdavanja. Recimo 48 stranica A5 formata, to je 12 listova A4, četiri stranice po listu. Za prijelom dovoljan PC, matrica se izvuče van na ink-jetu. Koliko će se čovjek zezati,

ovisi o raspoloživom softveru, u najgorem slučaju ide i na običnom *MS Wordu*. Umnožava se fotokopiranjem, lako se nađe gdje je najjeftinije. Kopira se onoliko koliko treba, distribucija po sistemu prijatelje za rukav, štand na kovencijama (bar nam toga ne manjka, ali to je neka druga tema), a ako treba, lako se i pošalje poštom. Zarada nikakva ili minimalna, ovisno koliko je koštalo kopiranje. Neki ljudi vani tako izdaju svoje stvari, možda bi vrijedilo pokušati za zbirke kratkih priča ili novele,

A ako me taj isti nadobudni pita čemu sve to, jebi ga, što da mu čovjek odgovori? *Bottom line* je: zato da pokažeš da postojiš i da si, eto, još živ, koliko god se svi oko tebe trudili u suprotnom pravcu.

Aleksandar Žiljak

Illoï: Bundolo Bob!

PARSEK je paradoksalno-sekularno glasilo SFere, Društva za znanstvenu fantastiku, Mesnička 1,
10000 Zagreb. Izlazi napokon. Urednik. Darko Macan. Prijelom i kajgana: Tico. Fotka iz Glasgowa:
di emeizing Tanja arkajv. Vidimo se najesen!